

konkursakh [Methodological Recommendations for Participation in Grant Programs and Competitions]. Dnipro: DDUVS, 2018.

Osnovy hrantraitynhu ta upravlinnia proektamy v publichnii sferi: metod. rek. dlia orhaniv vlady ta nederzh. orh-tsii [Fundamentals of Grant Writing and Project Management in the Public Sector: methodological recommendations for government bodies and non-governmental organizations]. Kharkiv: Zoloti storinky, 2017.

"Ponad 1900 medzakladiv v Ukraini poshkodzheno obstrilamy, 226 - zruinovano vshchent" [Over 1,900 Medical Facilities in Ukraine Damaged by Shelling, 226 Completely Destroyed]. Antykryzovi media-tsentr. <https://acmc.ua/ponad-1900-medzakladiv-v-ukrayini-poshkodzheno-obstrilamy-226-zruinovano-vshchent/>

Poplavskiy, P. V. "Evolutsiia ta suchasni vyznachennia termina «hrant»" [Evolution and Modern Definitions of the Term "Grant"]. *Problemy ekonomiky*, no. 2(60) (2024): 47-52.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-2-47-52>

Shaw, R. P. et al. "Donor and Domestic Financing of Primary Health Care in Low Income Countries". *Health System & Reform*, vol. 1, no. 1 (2015): 72-88.

DOI: <https://doi.org/10.1080/23288604.2014.996413>

Unsal, O., and Houston, R. "R&D grants and medical innovation". *Journal of Economics and Business*, vol. 128 (2024). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2023.106148>

"Viina mozhe nadaty dodatkovoho stymulu dlia povnoho vprovadzhennia reform systemy okhorony zdorovia - predstavnyk VOOZ" [War May Provide Additional Impetus for Full Implementation of Health System Reforms - WHO Representative]. <https://ua.interfax.com.ua/news/interview/842747.html>

"What is a grant?" Grant Helper. <https://granthelper.com.au/insights/what-is-a-grant/>

"What is a grant?" Grant Professionals Association. <https://grantprofessionals.org/page/what-is-a-grant>

УДК 336.1:352

JEL Classification: H61

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-266-275>

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ПЕРІОД ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

© 2025 ЯСЕНЕЦЬКИЙ В. С.

УДК 336.563.1:336.58:614.2

JEL Classification: H61

Ясенецький В. С. Детермінанти зміцнення фінансової спроможності територіальних громад у період післявоєнного відновлення України

Метою статті є виявлення та оцінка основних чинників забезпечення фінансової спроможності територіальної громади, визначення напрямів удосконалення нормативних та адміністративних заходів задля формування фінансової автономії, орієнтованості на сталий розвиток та інвестиційну привабливість регіонів в умовах повоєнної відбудови економіки України. У статті досліджено ключові детермінанти зміцнення фінансової спроможності територіальних громад України у період післявоєнного відновлення. Розглянуто вплив економічних, демографічних, нормативно-правових та інших чинників на формування фінансової спроможності громади. Розглянуто фактори змін у доходах бюджету територіальних громад через інструменти податкової політики та за рахунок бюджетних трансфертів. Окреслено можливі ризики для фінансової спроможності територіальних громад у разі надмірної залежності від таких трансфертів. Розкрито переваги та перспективи гендерного бюджетування у реалізації стратегії регіонального розвитку. Наголошено, що ситуація, яка склалася в Україні за наслідками військової агресії потребує формування ефективних інструментів, спрямованих на забезпечення фінансовими ресурсами територіальних громад з метою відновлення та підтримки найбільш постраждалих регіонів, поновлення людського капіталу, посилення експортних можливостей. Обґрунтовано пропозиції щодо зміцнення фінансової спроможності територіальних громад за рахунок покращення адміністрування місцевих податків, розширення переліку цифрових сервісів у цьому напрямі, більш інтенсивне впровадження гендерного підходу у бюджетний процес, активне залучення громадськості до формування місцевих бюджетів, що сприятиме підвищенню довіри громадян до органів влади. Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є підвищення ефективності управління фінансами місцевого самоврядування за рахунок використання сучасних технологій, таких як електронне урядування, задля забезпечення сталого розвитку територіальних громад у період повоєнної відбудови економіки України.

Ключові слова: фінансова спроможність, територіальні громади, місцеві бюджети, податкові та неподаткові надходження, міжбюджетні трансферти, гендерне бюджетування, місцеві податки і збори, післявоєнне відновлення.

Рис.: 3. Бібл.: 14.

Ясенецький Володимир Станіславович – аспірант кафедри публічних фінансів, Державний податковий університет (вул. Університетська, 31, Ірпінь, 08205, Україна)

E-mail: yaseneckiyvladimir@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8438-768X>

Yasenetskyi V. S. Determinants of Strengthening the Financial Capacity of Territorial Communities During the Period of Post-War Recovery of Ukraine

The aim of the article is to identify and assess the main factors ensuring the financial capacity of the territorial community, to determine the directions for improving regulatory and administrative measures directed towards forming financial autonomy, focusing on sustainable development and investment attractiveness of regions in the context of post-war recovery of the Ukrainian economy. The article examines the key determinants of strengthening the financial capacity of territorial communities in Ukraine during the post-war recovery period. The article considers the impact of economic, demographic, regulatory-legal, and other factors on the formation of the community's financial capacity. The factors of changes in the budget revenues of territorial communities through tax policy instruments and budget transfers are discussed. Possible risks to the financial capacity of territorial communities in the event of excessive dependence on such transfers are outlined. The advantages and prospects of gender budgeting in implementing the regional development strategy are revealed. It is emphasized that the situation that has arisen in Ukraine as a result of military aggression requires the formation of effective tools dedicated to providing financial resources to territorial communities for the purpose of restoring and supporting the most affected regions, renewing human capital, and enhancing export opportunities. Proposals have been substantiated regarding the strengthening of the financial capacity of territorial communities through the improvement of local tax administration, the expansion of the list of digital services in this area, more intensive implementation of a gender approach in the budgeting process, and active involvement of the public in the formation of local budgets, which will contribute to increasing citizens' trust in government authorities. The prospect of further research in this area is to enhance the efficiency of financial management in local self-government through the use of modern technologies, such as e-governance, to ensure the sustainable development of territorial communities during the post-war recovery of Ukraine's economy.

Keywords: financial capacity, territorial communities, local budgets, tax and non-tax revenues, inter-budget transfers, gender budgeting, local taxes and fees, post-war recovery.

Fig.: 3. **Bibl.:** 14.

Yasenetskyi Volodymyr S. – Postgraduate Student of the Department of Public Finance, State Tax University (31 Universytetska Str., Irpin, 08205, Ukraine)

E-mail: yasenetskiyvladimir@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8438-768X>

Відновлення України після повномасштабних військових дій обумовлює формування політики, яка ґрунтуватиметься на територіально-орієнтованому підході, що враховуватиме унікальні економічні, соціальні, просторові, безпекові та екологічні характеристики кожної території. Такий підхід сприятиме узгодженню пріоритетів розвитку територій із загальнонаціональними цілями. Зміцнення фінансової спроможності територіальних громад у процесі відновлення відіграватиме ключову роль, оскільки реалізація усіх запланованих заходів здійснюватиметься за рахунок відповідних фінансових ресурсів.

Зміцнення чи послаблення фінансової спроможності територіальних громад залежить від впливу різних чинників. Своєю чергою, чинниками впливу можуть бути внутрішні та зовнішні умови, які визначають можливості та обмеження у функціонуванні громад в період, що розпочнеться після завершення воєнних дій. З початком цього періоду зазначені чинники стають особливо значущими, адже від їхнього розуміння та аналізу залежить успішність відновлення громад. Аналіз чинників впливу дозволяє громадам оцінити власні ресурси, адаптуватися до нових умов та формувати стратегії відновлення та розвитку.

Серед чинників впливу на забезпечення фінансової спроможності територіальних громад передусім слід виокремити економічні. Економічні

чинники мають безпосередній вплив на обсяг податкових надходжень, рівень зайнятості та наявність активних підприємств. Ці чинники формують вектор розвитку економіки громади та охоплюють усю сукупність економічних відносин, процесів і ресурсів, що забезпечують життєздатність та сталий розвиток територіальної громади.

Дослідженням проблем фінансової спроможності територіальних громад займалися українські вчені, зокрема Ю. Голинський, О. Кириленко, Т. Коляда, А. Крупка, І. Лютий, К. Машіко, М. Пасічний, Р. Обухов, С. Сембер, О. Чубарь та інші, а також іноземні вчені – Д. Кінг, Р. Берд, П. Смокі, К. Барбера, Б. Доум, С. Бойз, І. Стеколіні, С. Корач та інші [1–8]. Водночас наявні теоретичні підходи авторів потребують систематизації та адаптації до умов післявоєнного відновлення економіки України.

Аналіз наукових публікацій засвідчив, що ряд питань стосовно ефективного використання фінансових ресурсів територіальних громад України у період повоєнної відбудови залишаються недостатньо дослідженими. Існує потреба в подальшому поглибленні та розвитку наукових засад стосовно оцінки впливу економічних чинників на зміцнення фінансової спроможності територіальних громад.

Метою статті є виявлення та оцінка основних чинників забезпечення фінансової спроможності територіальної громади, визначення напрямів

удосконалення нормативних та адміністративних заходів задля формування фінансової автономії, орієнтованості на сталий розвиток та інвестиційну привабливість регіонів в умовах повоєнної відбудови економіки України.

Для досягнення поставленої мети дослідження та отримання релевантних висновків у статті застосовано ряд наукових методів і підходів. Історичний метод та порівняльного аналізу використовувалися для дослідження динаміки основних компонентів дохідної частини місцевих бюджетів України до та після початку збройної агресії. Методи структурного та статистичного аналізу показників доходів місцевих бюджетів дозволили визначити структуру податкових надходжень та міжбюджетних трансферів, а також визначити основні тренди у фінансовому забезпеченні територіальних громад. Методи теоретичного узагальнення та наукового абстрагування використано при обґрунтуванні перспектив зміцнення фінансової спроможності територіальних громад у період повоєнного відновлення.

Основою економіки громади є локальні суб'єкти господарювання – підприємства, фермерські господарства, самозайняті особи та інші економічні агенти, які формують локальний ринок праці, виробляють товари та послуги, а також генерують податкові надходження. Також важливо враховувати рівень освіти, кваліфікацію та трудову активність мешканців громади. Водночас економіка громади є відкритою системою, яка взаємодіє з національним та глобальним економічними середовищами.

Вплив економічних чинників розглянемо, спираючись на динаміку основних компонентів, що формують дохідну частину бюджету територіально громади. Динаміку основних компонентів дохідної частини місцевих бюджетів, що охоплює період з 2018 по 2024 рр., наведено на рис. 1. Як помітно, у 2019 та 2020 роках обсяг податкових надходжень помітно збільшувався – на 38,0 млрд грн у 2019 р. порівняно з 2018 р. та на 201,0 млрд грн у 2020 р. порівняно з попереднім роком. Якщо у 2018 р. питома вага місцевих податків у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів складала 41,4 відсотка, то у 2020 р. цей показник зріс до 60,6 відсотків. Збільшення відбулося на 19,2 відсоткових пунктів [9].

Серед основних причин слід назвати перерозподіл фінансових ресурсів на користь місцевих громад. Значна частина податкових надходжень, зокрема податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), почала залишатися на місцях, відбувалося підвищення розміру мінімальної заробітної плати,

покращувався рівень адміністрування податків (впроваджувалися електронні сервіси).

У 2021 році на економічну ситуацію на усіх рівнях суттєво вплинула пандемія COVID-19. Податкові надходження у місцеві бюджети скоротилися порівняно з попереднім роком на 124,8 млрд грн. Економічний спад і карантинні обмеження призвели до зниження податкових надходжень у громадах. Закриття підприємств, особливо малого та середнього бізнесу, зменшило кількість активних платників податків.

Наприклад, ПДФО, який є основним джерелом надходжень для місцевих бюджетів, значно скоротився через звільнення працівників та скорочення заробітних плат. Підприємства, які призупинили діяльність, не могли сплачувати податки, такі як податок на нерухомість і єдиний податок. Зокрема, багато фізичних осіб-підприємців отримали податкові відстрочки або звільнення від сплати податків, що тимчасово зменшило доходи громад.

Пандемія значно збільшила видатки на охорону здоров'я, соціальну допомогу та заходи з подолання пандемії. Місцеві громади мали фінансувати закупівлю медичного обладнання, засобів індивідуального захисту, підтримувати лікарні та інфекційні відділення, а також надавати допомогу вразливим верствам населення. Через економічний спад скоротилися доходи від продажу землі, оренди майна та інших джерел для наповнення місцевих бюджетів. Це зменшило можливості громад для реалізації інфраструктурних проектів і розвитку. Пандемія по-різному вплинула на громади залежно від їхнього економічного профілю. Громади, що мали розвинений туристичний або малий бізнес, постраждали більше, ніж громади з індустріальною базою. Це посилило фінансову нерівність між регіонами. Місцеві органи влади з меншими фінансовими спроможностями, як правило, менше готові до подолання кризових явищ, у порівнянні з громадами, де фінансових ресурсів помітно більше [5].

У зазначений період для покриття дефіциту бюджету деякі громади були змушені залучати кредити або використовувати резервні фонди. Це створило додаткове фінансове навантаження на громади в середньостроковій перспективі та призвело до зменшення інвестиційної активності. Інвестори утримувалися від фінансування нових проектів через невизначеність економічної ситуації. Пандемія ускладнила роботу органів місцевого самоврядування, оскільки багато співробітників працювали дистанційно, а кількість звернень від населення значно зросла. Це вплинуло на оперативність прийняття рішень і якість управління.

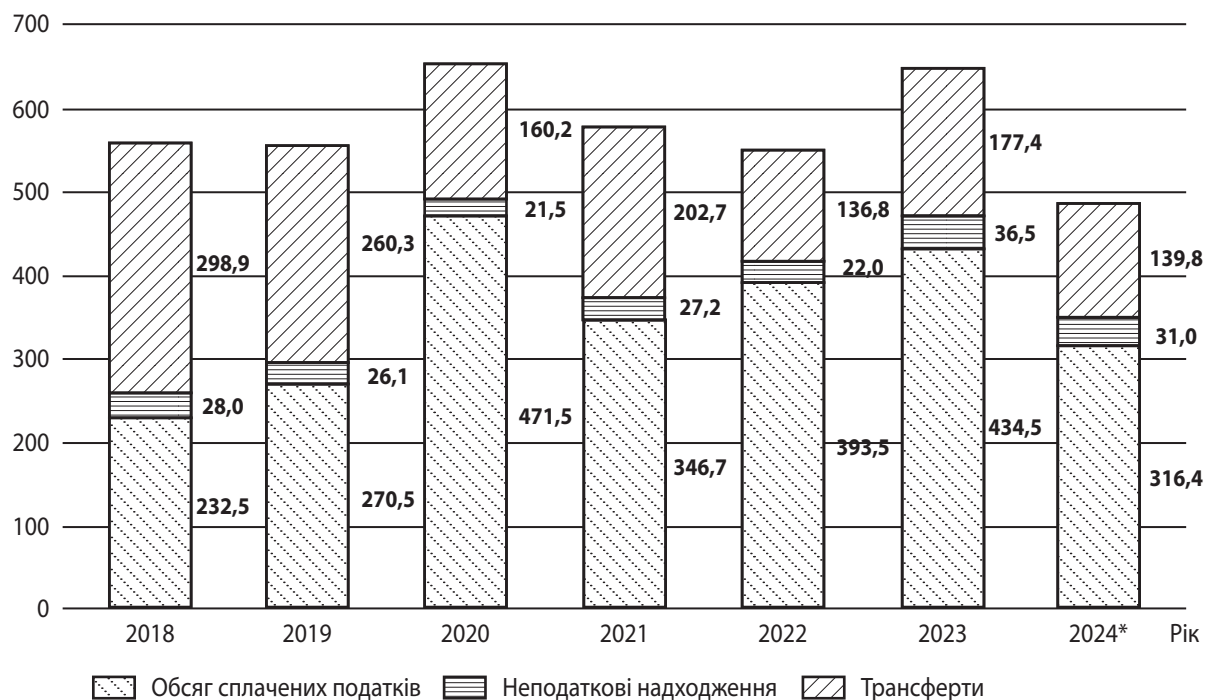

Рис. 1. Динаміка основних компонентів дохідної частини місцевих бюджетів України за період з 2018 по 2024 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [9].

Зазначені фактори негативно вплинули на здатність громад фінансувати свої поточні потреби та проекти з розвитку. Водночас пандемія виявила слабкі місця в системі управління та фінансової стійкості громад, зокрема залежність від обмеженої кількості джерел доходів. Проте для багатьох громад це стало стимулом до реформування фінансової системи, зокрема впровадження цифрових технологій, оптимізації видатків і пошуку нових джерел доходів.

Протягом 2022 року за наслідками повномасштабної агресії відбулося суттєве зниження фінансової спроможності значної кількості територіальних громад. Незважаючи на номінальне зростання власних доходів територіальних громад (у середньому на 9,5 відсотка), фактично рівень їх фінансової спроможності значно знизився – з урахуванням рівня інфляції власні доходи територіальних громад у 2022 році зменшилися на 17 відсотків порівняно з 2021 роком [6].

Хоча обсяг податків до місцевих бюджетів збільшився – загальний фінансовий ресурс зменшився, і це відбулося за рахунок скорочення трансфертів. Якщо у 2021 році обсяг трансфертів становив 202,7 млрд грн, то за підсумками наступного – 136,8 млрд грн – тобто на 32,5 %. Зменшення трансфертів з здержаного бюджету була викли-

кана значним дефіцитом, який за результатами 2022 року склав 19,0 % до ВВП України [9]. Уряд був змушений скоротити фінансування програм, які не мали критичної важливості в умовах війни, зокрема деякі дотації та субвенції до місцевих бюджетів. Це дозволило спрямувати ресурси на нагальні потреби, такі як оборона та соціальна підтримка постраждалих.

Програми, що не стосувалися першочергових гуманітарних чи оборонних завдань, були відкладені або отримали менше фінансування. Це вплинуло на розвиток інфраструктури та реалізацію місцевих ініціатив. Видатки державного бюджету у 2022 році сягнули 2706 млрд грн, що на 80 % більше обсягу видатків, затвердженого на початку року. З них 1537 млрд грн було спрямовано на національну безпеку та оборону. Фінансування було зосереджено на підтримці галузей, які забезпечують життєдіяльність країни, таких як енергетика, транспорт та медицина, а інші сектори отримували менше ресурсів.

Особливо важливу роль у цей період відігравала фінансова підтримка з боку міжнародних партнерів України. Для покриття дефіциту бюджету уряд активно залучав міжнародну фінансову допомогу, що дозволило зменшити негативний вплив на бюджетну систему. Водночас оптимізація видатків у воєнний час може мати тривалі наслідки

для розвитку регіонів, оскільки відкладені проекти потребуватимуть додаткових ресурсів у майбутньому.

Значна кількість населення залишила регіони, що зазнали бойових дій, що скоротило базу платників податків у багатьох територіальних громадах. Багато підприємств припинили свою діяльність через руйнування чи евакуацію. ПДФО, який є основним джерелом доходів громад, суттєво зменшився у постраждалих регіонах. Зокрема, у зоні бойових дій обсяг ПДФО скоротився майже вдвічі. Зменшення сплати єдиного податку, акцизного податку та податку на нерухомість також стало значним викликом. У менш постраждалих громадах внутрішньо переміщені особи створили тимчасове зростання споживання. Відсутність платіжної спроможності підприємств у зонах активних бойових дій ще більше негативно вплинула на фінансову спроможність громад.

Прийняття великої кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) призвело до необхідності збільшення витрат на житло, соціальну підтримку та медичне забезпечення. У багатьох громадах кількість ВПО перевищувала місцеве населення, що створило значний тиск на інфраструктуру та соціальні послуги. Додаткові видатки включали організацію функціонування тимчасових укриттів, виплати матеріальної допомоги та підтримку освітніх закладів для дітей ВПО.

За результатами агресії в Україні збільшилися кількість територій, які потребують державної підтримки. За підрахунками Уряду України, майже 3800 населених пунктів у 231 територіальній гро-

маді 11 областей України – Донецькій, Луганській, Житомирській, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Харківській, Херсонській, Чернігівській, Сумській та Одеській – зазнали тимчасової окупації. На кінець 2023 р. загальний обсяг пошкоджених житлових приміщень становив 1,4 млн таких приміщень, зокрема 135 тис. індивідуальних житлових будинків, особливо у східних регіонах. У березні 2024 р. загальне число пошкоджених закладів освіти становив 3282 заклади, а зруйнованих – 391 закладів освіти. Також зафіксовано пошкодження 1675 об'єктів інфраструктури у сфері охорони здоров'я [9].

Протягом часткової окупації України відбулися структурні зміни за рахунок втрати експортного потенціалу окремих регіонів. Значною мірою компенсувати ці втрати можуть іноземні інвестиції, але для цього важливими умовами є стабільність регіону, забезпечення правової захищеності інвесторів і гарантії для їхніх активів.

Для кращого розуміння чинників впливу на забезпечення фінансової спроможності територіальної громади у 2024 р. розглянемо структурні елементи дохідної частини місцевих бюджетів в Україні (рис. 2). Як помітно на рисунку, найбільшу питому вагу має податок на доходи фізичних осіб – 70,0 %, або 429,4 млрд грн.

Відповідно до норм Бюджетного кодексу України сплата ПДФО здійснюється за місцем реєстрації платника податку, тому міграційні аспекти є важливим чинником в системі адміністрування цього податку [10]. Вказана норма є позитивним чинником для фінансової підтримки

Рис. 2. Структура фактичних надходжень загального фонду місцевих бюджетів (без міжбюджетних трансфертів) за 2024 р.

Джерело: розроблено автором на основі [9].

громад, однак водночас може формувати значні диспропорції через нерівномірне розташування платників податків на території України.

Громади з високою концентрацією великих підприємств та робочих місць отримують суттєві надходження ПДФО, що дозволяє їм зміцнювати інфраструктуру, фінансувати соціальні програми та покращувати якість життя мешканців. Натомість сільські території або громади без великих підприємств зазвичай отримують недостатньо фінансових ресурсів. Міграція населення, викликана війною, ще більше загострила ці диспропорції. Переселення працівників у безпечніші регіони або за кордон скоротила податкову базу тих громад, які опинилися в зоні бойових дій, у той час як громади в більш безпечних регіонах стикаються з підвищеним навантаженням на соціальну інфраструктуру.

Важливим аспектом є необхідність адаптації системи розподілу ПДФО для зменшення таких диспропорцій. Для цього важливим інструментом є регулярний моніторинг розподілу ПДФО між громадами для виявлення нерівностей і вдосконалення бюджетної політики. Це дозволить отримувати актуальну інформацію про фінансову спроможність різних громад та оперативно реагувати на виклики, які виникають.

Також серед помітних джерел доходів місцевих бюджетів слід назвати єдиний податок, який перевищує 10 відсотків у загальному обсягу таких фінансових ресурсів. Відповідно до норм Податкового кодексу України, цей податок сплачується виключно до місцевих бюджетів, що створює

фінансову базу для реалізації соціальних, інфраструктурних та економічних програм територіальних громад. Особливо важливим цей податок є для сільських громад, де інші джерела доходів часто є обмеженими.

На обсяг надходжень єдиного податку впливають численні фактори. Серед них найбільш впливовий – рівень економічної активності, який безпосередньо визначає кількість платників та обсяг їхніх доходів. Скорочення підприємницької діяльності через економічні кризи, війни чи пандемії може призводити до зменшення надходжень за цим податком. Важливе значення мають інструменти фінансової політики, які регулюють місцеві органи, зокрема ставки на окремі податки, запровадження пільг для окремих категорій платників та інші.

Окрім податкових надходжень, важливу роль для місцевих бюджетів відіграють бюджетні трансферти. Аналіз структури транзакцій з державного бюджету до місцевих бюджетів (див. *рис. 3*) свідчить про значну роль освітньої субвенції.

У структурі транзакцій значне місце має освітня субвенція, яка дозволяє громадам уникати видатків із власного бюджету на покриття заробітних плат освітянам. Це дає змогу спрямовувати кошти на вирішення нагальних проблем, таких як оновлення комунальної інфраструктури або закупівля медичного обладнання для місцевих лікарень. Наприклад, громада може інвестувати в проекти енергозбереження, що дозволить знизити комунальні витрати в майбутньому. Такий підхід відповідає принципам збалансованості між

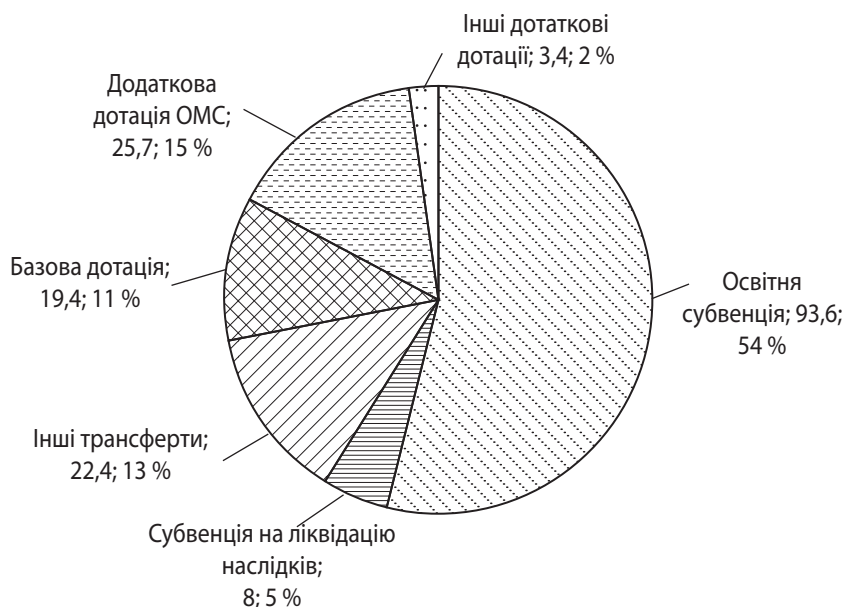

Рис. 3. Склад і структура міжбюджетних трансфертів за 2024 р., млрд грн та %

Джерело: розроблено автором на основі [9].

обсягами потенційних доходів громади та її видаткам, включаючи елементи системи міжбюджетних трансфертів [11].

Вивільнення ресурсів також сприяє підтримці культурних і спортивних програм, які часто недофінансовані. Стабільне фінансування освітньої галузі через субвенцію стимулює громади до стратегічного планування витрат, дозволяючи уникати незбалансованості бюджету. За рахунок цієї субвенції громади мають змогу зберігати функціонування навчальних закладів навіть у періоди економічної нестабільності. Це гарантує дітям доступ до освіти незалежно від місця проживання та рівня доходів їхніх сімей.

Субвенція також дозволяє залучати кваліфікованих педагогів, забезпечуючи їм конкурентоспроможні умови праці, що знижує плинність кадрів у галузі. Зростання заробітної плати вчителів також стимулює локальну економіку, оскільки збільшується купівельна спроможність населення.

З іншого боку, висока частка освітньої субвенції у фінансових трансфертах означає, що громади значною мірою залежать від рішень центральної влади. У разі скорочення або затримки субвенції громада може зіткнутися з необхідністю скорочувати інші видатки або брати кредити, що збільшує фінансове навантаження. Також характерною особливістю є те, що громади не мають прямого впливу на розмір субвенції, оскільки він визначається державними нормативами.

Ще одним видом бюджетних трансфертів, який впливає на фінансову спроможність громади є базова дотація. Ця дотація спрямована на вирівнювання фінансової спроможності громад, що дозволяє уникнути диспропорцій у доходах між різними регіонами. Цей механізм надає громадам додаткові ресурси для фінансування базових потреб, зокрема освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Дотація розраховується на основі фінансового нормативу бюджетної забезпеченості, що дає змогу більш збалансовано розподіляти ресурси між громадами [12].

У контексті відновлення після війни базова дотація може слугувати стабілізуючим фактором для громад, які втратили значну частину власних доходів через руйнування підприємств або міграцію населення. Вона також стимулює місцеву владу до покращення управління фінансами, оскільки забезпечує стабільний мінімум ресурсів. У результаті громади можуть ефективніше планувати свої бюджети та залучати додаткові інвестиції для розвитку. Разом із іншими видами трансфертів, базова дотація формує основу для стійкого функціонуван-

ня громад, особливо у сільських і віддалених регіонах [5].

Окрему увагу слід приділити демографічним дисбалансам, викликаним старінням населення. Цей чинник може спричинити так званий «демографічний шок», коли витрати на соціальні програми перевищують фінансові можливості громади. Це ускладнює утримання об'єктів соціальної інфраструктури, таких як школи та лікарні, оскільки низька чисельність населення не забезпечує їхнього раціонального функціонування. У довгостроковій перспективі така ситуація підриває конкурентоспроможність громад, які стикаються з відсутністю інноваційного потенціалу через втрату молодого населення.

Крім того, регіони з низькою чисельністю працездатних осіб втрачають інвестиційну привабливість, оскільки обмежені ресурси і відсутність кваліфікованої робочої сили стають бар'єром для залучення інвесторів.

Демографічні фактори впливають на фінансову спроможність через збільшення кількості учнів у школах і дитячих садках. Це обумовлює потребу у розширенні навчальних приміщень, наборі додаткового персоналу та інвестуванні в сучасне навчальне обладнання. Медична інфраструктура, зокрема лікарні та амбулаторії, повинна адаптуватися до збільшення кількості пацієнтів, серед яких можуть бути переселенці та вразливі категорії населення. Навпаки, у громадах із депопуляцією спостерігається зворотна проблема: зниження кількості населення призводить до недостатнього навантаження на інфраструктуру, що може стати причиною її закриття або деградації.

Ще одним фактором впливу на фінансову спроможність є адміністративний чинник. Ефективність роботи місцевих органів влади відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової спроможності громад. Адміністративна спроможність включає наявність кваліфікованих кадрів, здатних управляти фінансовими ресурсами та координувати процеси відновлення. Органи місцевого самоврядування мають створювати прозорі механізми розподілу бюджетних коштів, які враховують реальні потреби громади. Використання сучасних технологій, таких як електронне управління, сприяє підвищенню ефективності управління. Важливим є також моніторинг виконання бюджетних програм та їх коригування відповідно до змін економічної та соціальної ситуації. Розвиток партнерств із громадськими організаціями та приватним сектором може значно підвищити ефективність управлінських рішень. Підвищення кваліфікації кадрів місцевого самоврядування

є невід'ємною частиною соціально-економічного відновлення громад.

На фінансову спроможність територіальної громади впливають зміни у нормативно-правовій системі. Зміна законодавства та ухвалення нових державних програм може впливати на умови формування фінансової спроможності громад. Наприклад, це може стосуватися регулювання щодо нарахування та сплати податків, обрахування субвенцій чи дотацій. Окрема увага з боку держави може приділятися проблематиці із забезпечення відновлення регіонів та громад, які постраждали від наслідків повномасштабної військової агресії.

Формування ефективної нормативно-правовій базі матиме позитивний вплив на систему планування та формування фінансових ресурсів територіальної громади, вирішувати проблеми з невинновано ускладненими нормативними механізмами, зменшувати ризики для фінансової стійкості. Особливий вплив мають законодавчі зміни, пов'язані із землею та нерухомістю, оскільки ці активи є значним джерелом доходів для місцевих бюджетів через податки, орендну плату та продаж. У зазначеному контексті важливо забезпечувати впровадження нових інструментів з електронного врядування та цифрових інструментів управління фінансами. Такий підхід сприятиме підвищенню прозорості та ефективності використання бюджетних коштів громади.

У період воєнного стану в Україні було впроваджено низку податкових послаблень, спрямованих на підтримку бізнесу, громадян і місцевих бюджетів у складних соціально-економічних умовах. Ці заходи стали важливим інструментом адаптації податкової системи до викликів, зумовлених масштабними військовими діями. Одним із ключових рішень було надання права фізичним особам-підприємцям та самозайнятим особам не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати єдиний соціальний внесок (ЄСВ) за себе протягом усього періоду воєнного стану, а також упродовж 12 місяців після його завершення. Такий підхід дав змогу зменшити фінансове навантаження на мікропідприємців і сприяв збереженню їхньої економічної активності. Паралельно з цим були скасовані штрафні санкції та пеня за порушення, пов'язані зі сплатою ЄСВ, а також припинено проведення перевірок з цього питання.

Зміни торкнулися також системи оподаткування єдиним податком. Зокрема, платники першої та другої груп отримали право тимчасово не сплачувати єдиний податок, що стало вагомою підтримкою для найменших суб'єктів підприємниць-

кої діяльності. Для платників третьої групи було запроваджено спеціальну ставку у розмірі 2 % від доходу замість стандартних ставок. Ці заходи надали можливість бізнесу продовжувати діяльність навіть у складних умовах, зберігаючи робочі місця та формуючи, хоч і обмежені, надходження до місцевих бюджетів.

Важливим компонентом податкової політики стала тимчасова відміна документальних і фактичних перевірок платників податків, що дозволило підприємствам уникнути додаткового адміністративного навантаження в умовах кризи. Також було призупинено перебіг строків давності щодо податкових зобов'язань, що знизило ризик фінансових санкцій для бізнесу та населення на тимчасово окупованих РФ територіях [6].

Сучасним підходом до управління фінансовими ресурсами територіальної громади є гендерне бюджетування. Використання цього інструменту дає змогу досягати більш раціонального і справедливого використання ресурсів шляхом врахування потреб різних груп населення, передусім жінок і чоловіків. У частині бюджетних програм, які формує громада, гендерний підхід забезпечує більш високий рівень ефективності видатків місцевих бюджетів, сприяючи соціальній справедливості та економічному зростанню громади.

Упровадження гендерного бюджетування дозволяє громадам більш точно планувати бюджетні витрати, орієнтуючись на реальні потреби мешканців, які раніше могли залишатися поза увагою. Це включає, наприклад, фінансування програм підтримки працюючих матерів через створення доступних дитячих садків чи розробку гнучких графіків роботи.

Врахування гендерних аспектів дає змогу покращити якість надання соціальних, освітніх та медичних послуг, підвищуючи їхню доступність для усіх категорій населення. Гендерний підхід також спрямований на вирішення проблем з єдиним годувальником під час працевлаштування і може підтримувати заходи із забезпечення догляду за дітьми [13].

Ефективність гендерного бюджетування також проявляється у сприянні розвитку людського капіталу. Інвестиції у програми профорієнтації та навчання для жінок, які традиційно працюють у низькооплачуваних секторах, дозволяють розширити їхню участь у високопродуктивних галузях. Це збільшує їхній дохід і, як наслідок, обсяги податкових надходжень до місцевих бюджетів. Аналогічно, підтримка підприємництва серед жінок сприяє створенню нових робочих місць, що зміцнює економічну базу громади.

Гендерне бюджетування допомагає виявити структурні бар'єри, які обмежують доступ до ресурсів, та спрямовувати фінансові ресурси на їх подолання. Наприклад, фінансування ініціатив із розширення доступу до якісних медичних послуг або програм із запобігання насильству в сім'ї позитивно впливає на соціальну стабільність громади. Це також дозволяє зменшити непрямі витрати громади, пов'язані з соціальним захистом або відсутністю доступу до базових послуг.

Особливу роль гендерне бюджетування відіграє у досягненні цілей сталого розвитку. Зокрема, забезпечення гендерної рівності, визначеної ключовим пріоритетом ООН, сприяє як соціальній, так і економічній стабільності громад. Гендерно чутливий підхід також підвищує прозорість і підзвітність місцевої влади у прийнятті бюджетних рішень, що зміцнює довіру громадян до управлінських процесів.

ВИСНОВКИ

Фінансова спроможність територіальних громад є ключовим елементом їхнього сталого розвитку, особливо в умовах післявоєнного відновлення України. Така спроможність, як було виявлено у результаті дослідження, значною мірою залежить від економічних, регуляторних, адміністративних і демографічних факторів. Важливим джерелом фінансової підтримки громад залишаються міжбюджетні трансферти, проте зменшення залежності від них є важливою ціллю фінансової політики на місцевому рівні, що вимагає посилення власної доходної бази.

Ефективним інструментом підтримки територіальних громад є Державна стратегія регіонального розвитку та системні кроки, спрямовані на її реалізацію [14]. Серед таких кроків для забезпечення фінансової спроможності слід виокремити покращення адміністрування місцевих податків, розширення переліку цифрових сервісів у цьому напрямі, більш інтенсивне впровадження гендерного підходу у бюджетний процес, активне залучення громадськості до формування місцевих бюджетів, що сприятиме підвищенню довіри громадян до органів влади.

Подальші наукові розвідки необхідно вести у площині підвищення ефективності управління фінансами місцевого самоврядування за рахунок використання сучасних технологій, таких як електронне урядування, задля забезпечення сталого розвитку територіальних громад у період повоєнної відбудови економіки України. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

- Голинський Ю. О., Нурієва В. Р. Фінансова спроможність громад під час повномасштабної війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-41>
- Кириленко О. Фінансова самодостатність територіальних громад: сутність та умови забезпечення. *Світ фінансів*. 2022. № 4 (73). С. 68–80. DOI: 10.35774/SF2022.04.068
- Коляда Т. А., Альохіна О. С. Особливості забезпечення фінансової спроможності територіальних громад України у воєнний час. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 13. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-08-03>
- Лютій І., Спасів Н. Оцінка фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. *Фінанси України*. 2019. № 7. С. 92–112.
- Пасічний М. Д., Обухов Р. О. Фінансова спроможність територіальних громад у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку. *Бізнес Інформ*. 2024. № 4. С. 221–229. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-4-221-229>
- Пітюлич М. М., Крупка А. Я., Мінкович В. Т., Чакій О. І. Детермінанти розвитку та їх вплив на фінансову стійкість територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2023. № 1. С. 34–44. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-4>
- Сембер С. В., Чубарь О. Г., Машіко К. С. Тео-ретичні підходи до визначення сутності фінансової спроможності та фінансових ресурсів територіальної громади. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 81–90. URL: https://ird.gov.ua/pe/re201503/re201503_081_SemberSV,ChubarOH,MashikoKS.pdf
- Barbera C., Dom B., Boys C., Korać S., Saliterer I., Stecocolini I. Insights from local government managers: Navigating crises through organizational capacities and perceptions. *Public Administration Review*. 2024. P. 1–20. DOI: 10.1111/puar.13859
- Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/>
- Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI // Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a&find=1&typ=21>
- Мельник Л. А. Фінансово-економічні аспекти формування спроможних територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 24. С. 123–128. DOI: 10.32702/23066814.2020.24.123
- Омельчук О. І. Методологічні аспекти оцінювання спроможності об'єднаних територіальних громад в Україні. *Публічне управління та адміністрування*. 2020. № 4 (27). С. 107–113.

13. Коляда Т. А. Гендерно-орієнтоване бюджетування: сутність та перспективи запровадження в Україні. *Економічний вісник*. 2019. Вип. 3. С. 80–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ehsfat_2019_3_10
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

REFERENCES

- Barbera, C. et al. "Insights from local government managers: Navigating crises through organizational capacities and perceptions". *Public Administration Review* (2024): 1-20.
DOI: 10.1111/puar.13859
- Holynskyi, Yu. O., and Nuriieva, V. R. "Finansova spromozhnist hromad pid chas povnomasshtabnoi viiny" [Financial Capacity of Communities During a Full-scale War]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 55 (2023).
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-41>
- Koliada, T. A. "Henderno-oriientovane biudzhetuвання: sutnist ta perspektyvy zaprovadzhennia v Ukraini" [Gender-responsive Budgeting: Essence and Prospects for Implementation in Ukraine]. *Ekonomichniy visnyk*. 2019. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ehsfat_2019_3_10
- Koliada, T. A., and Alokhiina, O. S. "Osoblyvosti zabezpechennia finansovoi spromozhnosti terytorialnykh hromad Ukrainy u voiennyi chas" [Peculiarities of Ensuring the Financial Capacity of Territorial Communities of Ukraine in Wartime]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia: ekonomika ta upravlinnia*, no. 13 (2024).
DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-08-03>
- Kyrylenko, O. "Finansova samodostatnist terytorialnykh hromad: sutnist ta umovy zabezpechennia" [Financial Self-sufficiency of Territorial Communities: Essence and Conditions for Ensuring It]. *Svit finansiv*, no. 4(73) (2022): 68-80.
DOI: 10.35774/SF2022.04.068
- [Legal Act of Ukraine] (2010). <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a&find=1&typ=21>
- [Legal Act of Ukraine] (2020). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>
- Liutyi, I., and Spasiv, N. "Otsinka finansovoi spromozhnosti obiednanykh terytorialnykh hromad" [Assessment of the Financial Capacity of Merged Territorial Communities]. *Finansy Ukrainy*, no. 7 (2019): 92-112.
- Ministerstvo finansiv Ukrainy. <https://mof.gov.ua/>
- Melnyk, L. A. "Finansovo-ekonomichni aspekty formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad" [Financial and Economic Aspects of Forming Capable Territorial Communities]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 24 (2020): 123-128.
DOI: 10.32702/23066814.2020.24.123
- Omelchuk, O. I. "Metodolohichni aspekty otsiniuvannia spromozhnosti obiednanykh terytorialnykh hromad v Ukraini" [Methodological Aspects of Assessing the Capacity of United Territorial Communities in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta administruvannia*, no. 4(27) (2020): 107-113.
- Pasichnyi, M. D., and Obukhov, R. O. "Finansova spromozhnist terytorialnykh hromad u konteksti zabezpechennia sotsialno-ekonomichnoho rozvytku" [Financial Capacity of Territorial Communities in the Context of Ensuring Socio-economic Development]. *Biznes Inform*, no. 4 (2024): 221-229.
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-4-221-229>
- Pitiulych, M. M. et al. "Determinanty rozvytku ta yikh vplyv na finansovu stiiikist terytorialnykh hromad" [Determinants of Development and Their Impact on the Financial Sustainability of Territorial Communities]. *Rehionalna ekonomika*, no. 1 (2023): 34-44.
DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-4>
- Sember, S. V., Chubar, O. H., and Mashiko, K. S. "Teoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti finansovoi spromozhnosti ta finansovykh resursiv terytorialnoi hromady" [Theoretical Approaches to Determining the Essence of the Financial Capacity and Financial Resources of a Territorial Community]. *Rehionalna ekonomika*. 2015. https://ird.gov.ua/pe/re201503/re201503_081_SemberSV,ChubarOH,MashikoKS.pdf